

Токтомамбетова К.К.

МУРАСТООНУН НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Токтомамбетова К.К.

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАСЛЕДОВАНИЯ

К.К. Toktomambetova

THE MAIN PROBLEMS OF INHERITANCE

УДК: 342/79.610

Универсальность в изучение права наследования, не говоря уже о сингулярности преемства. И если универсальное преемство называется общим, то сингулярное является особой или частичной преемственностью.

Versatility in studying the law of succession, not to mention the singularity succession. And if universal succession is called general, the singular has a special or partial succession.

Каза болгон адамдын мүлкүнүн тагдыры тууралуу маселелер эбак эле, б.а. мүлк, буюм түшүнүгү пайда болгондон башталса керек. Мурастоо тууралуу эскерүүлөр Хаммурапи мыйзамдарында берилет. Анда жоокердин жеринин жана кээ бир буюмдарынын тагдыры айтылат.

Бирок, мурастоо укугуна болушунча тагыраак иштелмени Римдиктер жасашкан. Каза болгон адамдын укук жана милдеттери менен байланышкан көйгөйлөрү кандай болоору тууралуу укуктук эскертүүлөрдүн жыйындысы катары өнүккөн. Рим юристтеринин оюу боюнча, мураскорлор мурастоочунун ордун басышкан, т.а. анын бардык укук-милдеттерин (аласа-карыздарын) мурасташкан.

И.А. Покровскийдин көз карашында, бардык укуктук мамилелердин жыйындысында дал ушундай өткөрүү укугу мурастоо деген аталышка ээ болгон.^[1]

Ю.К. Толстой^[3] менен С.П. Гришаев^[4] төмөнкүлөрдү бөлүп карайт:

➤ Мурастык укук өтүүчүлүктүн универсалдуулугу;

➤ Мурастоонун эркиндиги;

➤ Милдеттүү мураскорлор деп аталган үй-бүлөнүн кызыкчылыктарын коргоо.

Аталгандарга кененирээк токтолобуз.

Универсалдуулук деп эч кандай шарт коюуларсыз же шылтоолорсуз мурасты кабыл алууну түшүнөбүз, мындан сырткары, мурастык масса^[5] бир учурда толук көлөмдө өтөт. Толук көлөм деп бүтүндөй мурас, жада калса, мурастоочу билбеген нерселер да айтылат. Тагыраак, мураскор мурастоочунун ордуна турат, анын укук жана милдеттерине ээ болот. Ошентип, мурастык массанын курамына активдер (эч кандай милдетсиз мүлк), о.э. пассив (ар кандай милдеттенмелер, карыздар) кирет жана мураскор мурасты алуудан баш тартууга укуктуу.

Дароо эле тактап кетчү нерсе мураскор абсолюттук түрдө алдыңкы укук ээсинин бардык укуктарына ээ болбойт. Сөз мурастоочунун жеке инсандык касиеттерине тиешелүү укук жана милдеттер тууралуу болуп жатат. Айталы, КР ЖК уруксат берил-

беген, мисалы, алиментке болгон укук, өмүрүнө жана ден соолукка келтирилген зыянды ордун толтурууну талап кылууга болгон укук. Башкача сөздөр менен айтканда, мураскор автордун жеке инсандыгын алмаштыра албайт^[6], ал эми, автордук улана берет да, кимдир бирөө тарабынан болгон катылуудан корголот. Анткен менен, мураскор автордун кол жазмасын жарыялай алат, эгерде, мисалы, жарыялоо мурастоочу тарабынан тыюу салынган болсо дагы.

Аракеттеги кодексте универсалдуулукка тиешелүү кезектеги жаңылык каралган. Анткени, алдын универсалдуулук мурастоого болгон негиздерге карабастан мурастын бардыгына таралган эле^[7]. Эми болсо, мураскор бардык, бир же бир нече негиздер боюнча мурастай алат.

Мурастоо укугу боюнча айтканда, сингулярдуу укук өткөрүп алууну унутуп коюуга болбойт. Эгерде универсалдуу укук өткөрүү жалпы делинсе, анда сингулярдуу укук өткөрүү атайын же бөлүктүү деп айтылат. Аны мурастоо укугунда жеке окуя деп айтууга болот. Мындай жагдайда кабылдоочу «бир же бир нече укуктук мамилелерде укук берүүчүнүн ордунда жүрөт».

В.И. Серебровский белгилегендей, сингулярдуу кабылдоочуга карата мурастоочунун карыздары боюнча жоопкерчилик менен байланышкан эч кандай татаалдыктар пайда болбойт. Мисал катары камсыздоону айтса болот. Жактын өлүмү боюнча камсыздоо акысын камсыздоочу компания төлөп берет.

Белгиленип кеткендей, кабылдоочу мурасты кабыл алганга же андан баш тартканга *укуктуу*. Ошентип, кийинки принцип – *мурастоо эркиндиги* принциби каралат. Себептерин айтпастан туруп, мураскор чечим чыгарат, а анын ыктыяры эч ким тарабынан басымга дуушар болбоосу керек. Канткен менен, КР Конституциясына ылайык, белгилүү бир деңгээлде конституциялык түзүлүштү сактоо максатында бул эркиндик чектелиши мүмкүн. Мурастоо эркиндиги дегенде бир эле мураскордун эркиндиги эмес, мурастоочунун да эркиндиги түшүндүрүлөт. Себеби, КР ЖК тарабынан керээз эркиндиги сакталат жана мыйзам боюнча мурастоо мурас берүүчүнүн эркинен куралат.

Белгилүү болгондой, адатта мураскор катары мурас берүүчүнүн үй-бүлө мүчөлөрү, туугандары чыгышат, андан сырткары, мыйзам керээзде айтылган-айтылбагандыгына карабастан мурастын кандайдыр бир үлүшүн алуучу жактардын тобун аныктап койгон. Бул милдеттүү мураскорлор. Бул

адамдар мурас берүүчүгө жакын адамдар. Демек, кийинки принцип – *үй-бүлө мүчөлөрүнүн*, о.э. милдеттүү мурасторлордун кызыкчылыктарын коргоо.

Чындыгында аталган принциптер мурастоо укугунда жалгыз эмес.

Аракеттеги эле эмес болжолдонгон ыктыярды учетко алуу принцибин да белгилешет. Баарынан мурда, бул принципте *татыксыз мурасторлор* институт көрүнүп тургандай (1126 берене КР ЖК). КР ЖК 1126 беренесине ылайык аларга мурас берүүчүгө, мурасторлордун бирөөлөрүнө, мурас берүүчүнүн акыркы эркине каршы келүүчү аракеттери менен түшүндүрүлгөн жактар айтылат.

Жогоруда айтылган жактардан сырткары, КР ЖК мурас берүүчүнү камсыздоо боюнча коюлган милдеттерден четтеген жактарга атайын көрсөтмөлөрдү камтыйт. Андан сырткары, ал мурасторлордун так эки категориясын белгилейт:

➤ Мурастоо укугуна ээ эмес жарандар, – жак атайылап аракеттенгендигин тастыктаган соттук акт болот;

➤ Мурастоодон сот тарабынан четтелүүчү жарандар – дал ошол, мурас берүүчүнү камсыздоодон баш тарткандар.

Мындан сырткары мурастоочуга каршы атайылап ойлонулган аракеттерди жасаган мурасторлор мыйзам боюнча, керээз боюнча дагы мурастанганга укугу жок. Эгерде мурастоочу өзүнө каршы аракет жасаган мурасторлорду кечирүүнү кааласа, мурастоочу тарабынан түзүлгөн керээзде алар мурастор сапатында катыша алышат.

Мурастын ачылуусу жөнүндө айтуудан мурда биз мурастоочунун укук милдеттеринин мурасторго өтүүсүнүн негиздерин ачып алышыбыз керек. Демек төмөндөгүлөрдү бөлүп карайбыз:

Биринчиден, бул мурастоочунун өлүмү же жаранды соттун чечими менен өлдү деп табуу (КР ЖК 80 берене).

Экинчиден мурастык укук ченемдери менен каралган татаал фактылык курам.

Үчүнчүдөн укук жана милдеттердин өтүүсү мурас деп аталган өзүнчө бирдиктүүлүктү түзөт (мураска мурастоочунун каза болгонго чейин эмнелери болсо бардыгы өтөт, бирок каза болгондон кийинки жагдайларды мурастын курамына киргизүүнүн кереги жок, бул учурду эске алуубуз зарыл).

Төртүнчүдөн мурастоочунун укук жана милдеттерин өзүнө кабыл алган жак анын универсалдуу мурастору катары таанылат.

Мурастын ачылуу түшүнүгүнө өтүүдө төмөндөгүлөрдү белгилөө зарыл: жарандын өлүмү жана аны сот тарабынан өлдү деп жарыялоо.

Учурдагы Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинин 61 жана 62 главасына ылайык мурастоо мыйзам боюнча жана керээз боюнча ишке ашат.

Логиканын позициясынан алганда, кайрадан Рим укугуна кайрылууга туура келет. Мурастоонун бир түрүнөн экинчисинин үстөмдүгү тууралуу изилдөөчүлөрдүн талаш-тартышына карабастан, акыры жүрүп, мыйзам боюнча мурастоонун үстөмдүк кылаары жөнүндө тыянакка келишкен.

Г.Ф. Шершеневичтин оюу боюнча, тарыхый жактан алганда мыйзам боюнча мурастоо керээз боюнча мурастоодон кийин пайда болгон. Бирок, ошол эле учурда, догматикалык жактан алсак, мыйзам боюнча мурастоо – керээз боюнча мурастоону толтуруу процесси катары таанылат, анткени, ал мурастоочунун эрки жана мурастык масса керээзде толук чагылдырылбай калган учурда гана күчүнө кирет.

Экинчи жагынан, мындай орун алмаштыруунун себеби катары КР Конституциясынын Жоболору кызмат кылган. Анда адам, анын укугу жана эркиндиги эң жогорку баалуулук катары жар салынат, б.а. жеке инсанга болгон кызыгуу жогорулайт, аталган укук жана эркиндикти бекемдөөгө карата талаптар күчөйт. Бирок, алгачкы пикирлерге кайтсак, керээздердин саны көбөйгөн эместигин баса белгилеп кетүү абзел. Мында жөнөкөй пенделик көз караштар, сактануу, «өлүмдү чакыруу» ж.б. себеп болгон.

Эгерде, тарыхый маалыматка таянсак, анда, мурастоо көптөгөн өзгөрүүлөргө дуушар болгон, т.а. кээ бир нерселер алынып ташталган, кээ бирлери жаңыдан кошулган. Мунун баары өдө-ылдый секирик катары жүргүзүлгөн, мында мыйзам чыгаруучулар өздөрүнө өздөрү каршы келишкен. Кадыр-эсе, мындай көрүнүш кыргыз мурастоосунун бүтүндөй тарыхында байкалып келүүдө.

Адабияттар:

1. Покровский И.А «История римского права», СПб. Легний Сад. 1999, с.485.
2. Грудцына Л.Ю. ст. «Роль зарубежного опыта в формировании наследственного права РФ (сравнительная характеристика)»// Нотариус, №3, 2001, с.39-43.
3. Толстой Ю.К «Наследственное право», М.Проспект. 1999, с.34
4. Гришаев С.П. «Наследственное право» М. Юрист. 2003, с.9.
5. Эйдинова Э.Б. «Наследование по закону и завещанию» М., Юридическая литература. 1984, с.56
6. Гражданский кодекс КР. Часть II, 2009 // Нормативные акты КР.-Б., 2000 [изм. доп. 03.08.13. № 186]. [Электронный ресурс] www.toktom.kg.
7. Серебровский В.И. “Очерки советского наследственного права” М. Издательство Академии Наук СССР. 1953, с. 43

Рецензент: к.ю.н. Абдукадыров К.А.